

Samdok

Digital kultur och digitala medier

**Sammanställning av enkätsvar från
Samdoks medlemsinstitutioner
2009**

Karin Dern

**Samdoksekretariatet
Nordiska museet**

INNEHÅLL

Inledning	2
Insamling och dokumentation	3
Teknik	6
Förmedling och kommunikation	7
Bevarande	8
Digitaliserade samlingar och databaser	9
Etik och juridik	10
Förebilder, egna erfarenheter, tips	12
Sammanfattning	13
Museer/institutioner som besvarat enkäten	14

Digital kultur och digitala medier

Sammanställning av enkätsvar från Samdoks medlemsinstitutioner 2009

INLEDNING

Den digitala tekniken har gett museerna nya möjligheter att nå ut till publiken och det blir allt vanligare att museer använder nätet i sin dokumentation och insamling. Vid Samdoks möten har det på senare tid kommit upp många frågor kring insamling via nätet och hur det insamlade materialet bör hanteras.

Samdoksekretariatet har därför under 2009 gjort en större samlad satsning på museernas arbete med digitala medier. Såväl Samdoks höstmöte *Digitalt – samla, spana, spara* den 19-20 november som nr 2/09 av *Samtid & muser* ”digitala världar” har haft detta tema. För att samla och sprida museernas erfarenheter och åstadkomma en nationellt täckande sammanställning och exempelsamling till nytta för hela museisektorn utarbetades även den enkät till medlemsinstitutionerna som här redovisas.

Enkäten *Digital kultur och digitala medier* sändes ut i maj 2009 till sammanlagt 77 svenska museer och andra institutioner som är medlemmar i Samdok. Sista svarsdatum var den 30 juni. Vi har fått svar från 43 museer/institutioner, varav en svarade att de inte arbetar med den sortens dokumentation som frågorna handlar om. Förmodligen gäller detta även en del av de museer som inte besvarat enkäten. Majoriteten av läns museerna och de större museerna är med i undersökningen. Det är således något mer än hälften av de tillfrågade som svarat, vilket kan ses som bra med tanke på att insamling via nätet och kontakter med besökare via sociala medier är ett relativt nytt fenomen inom museivärlden.

Användningen av digitala medier utvecklas snabbt både i samhället och bland museerna och på de månader som gått sedan enkäten besvarades kan mycket ha förändrats.

Brett perspektiv på frågorna

Enkäten består av elva huvudfrågor med flera underfrågor, av vilka vissa är ganska omfattande. Den berör olika perspektiv på digital kultur och digitala medier, inte enbart insamling och dokumentation, utan även inspelningsteknik, förmedling och kommunikation, bevarande, etiska aspekter m.m. som inte alltid har varit så lätta att hålla isär. Ett upprop på hemsidan kan exempelvis vara en metod för insamling samtidigt som det fungerar som marknadsföring av museet.

Frågorna är öppet ställda för att ge utrymme för egna reflektioner och konkreta exempel och har ibland tolkats på olika sätt. Det kräver också mer tid och eftertanke av den som svarar än om vi hade valt korta, enkla svarsalternativ som ja/nej/vet ej. Några har svarat kort och koncist på enkäten medan andra ger långa, utförliga svar och personliga utvecklingar. Samtliga frågor har inte besvarats av alla, kanske för att de inte kändes relevanta eller var för svåra.

Fråga 1. INSAMLING OCH DOKUMENTATION

Använder ni nätet som källa för att inhämta uppgifter om företeelser? Varför och till vad?
Hur resonerar ni kring källkritik?

Använder ni nätet som instrument för insamling, t ex frågor, upprop, insamling av berättelser?
Varför? Fördelar och nackdelar.

Samlar ni digitalt material/digitala objekt (t ex utskrifter som läggs till samlingarna)? Vad?
Hämtar ni metadata direkt från källan, i samband med att digitala objekt samlas in? Hur?

Använder ni sociala medier i insamling och dokumentation (t ex Facebook, YouTube, Flickr, Second Life, bloggar)?

Om svaret är ja: Viket/vilka? På vilket sätt och i vilka sammanhang?

Kontaktar ni t ex informanter? Hur har ni funderat kring ”virtuella informanter”?

Källkritiska frågor?

Vilka är era målgrupper?

Nätet som källa

En klar majoritet av museerna har svarat ja på frågan om de använder nätet som källa, men det sker i olika utsträckning och ibland med viss försiktighet. Endast fem svarade nej. De flesta framhåller vikten av källkritik och att dubbelkontrollera uppgifter. Exempel på källor som ofta används är NE, Wikipedia, SVAR, Svenska Akademiens ordlista, Demografisk databas, Askoxford.com, Norstedtsord.se, Raä:s Fornsök, historia.se, Lantmäteriverkets kartmaterial, Forskningsarkivets databas. Somliga hemsidor anses mer tillförlitliga än andra, exempelvis statliga myndigheters. Uppgifter från föreningars och privatpersoners hemsidor måste däremot kontrolleras noggrannare. Nätet används för att ta reda på namnuppgifter, uppgifter om företag och som referenskälla. Det förekommer också att man tar del av diskussionsforum och bloggar för att få en överblick över åsikter och ståndpunkter i en viss fråga.

Flera har svarat att de använder nätet som första ingång till en företeelse, men många gånger även som inspiration och för att söka kontakter. Fördelen jämfört med andra källor är snabbheten och bekvämligheten. Nackdelen är att tillförlitligheten inte alltid är jämförbar med motsvarande för litteratur och andra typer av källor, vilket medför att det är nödvändigt att kontrollera uppgifter i efterhand.

Instrument för insamling

Drygt hälften (25 st) av museerna uppger att de i varierande grad använt internet som instrument för insamling av uppgifter. Frågelistor och upprop finns på många museers hemsidor och en del har bloggar eller samarbetar med andra hemsidor för att nå ut till en bredare publik. Exempel på museer som prövat olika former av insamling på nätet är:

Arbetets museum	Lunarstorms hemsida: Vad ska du bli när du blir stor? En insamling om ungdomars drömyrken. Upprop, exempelvis om hushållsarbete på 50-60-talen. (Sparar berättelser även digitalt).
Armémuseum	Bloggar som tar upp museets frågor och som bevaras enligt de regler som finns för arkivering.
Flygvapenmuseum	Minnesinsamlingar: Kvinnor i flygvapnet 2006-2008, Frivilligarbetare och svenska lottor.

	Arbetskraftsinvandring till svensk flygindustri. Minnen från kalla kriget.
Nordiska museet	Frågelistor och upprop på den egna hemsidan. Exempel: Att minnas migrationen. Nya folkliga traditioner.
Norrbottens museum	Face me – ungdomsprojekt. Samarbetsprojekt där ungdomar genom konstuttryck gestaltat hur det är att vara ung i Norrbotten. Blogg om utgrävningar efter Haparandabanan. Blogg om rivning av fastigheten Gökungen i Luleå (litet gensvar). Upprop om fotografisamlingar.
Rydals museum	Frågor på hemsidan om samlande.
Sjöfartsmuseet Akvariet	Berättelser från besökare om upplevelser på museet. Publicerades sedan på nätet.
Skellefteå museum	Projekt om näthumor, som för närvarande ligger på den kommunala nätverksservern. Insamling av bloggar i samband med ishockeyutställning samt andra bloggar i samförstånd med bloggarna. Dessa har skrivits ut på papper och sedan lagts till arkivet.
Statens maritima museer	Minnesinsamling i samband med utställningen ”Frizon” (få svar)
Sörmlands museum	Upprop (mindre gensvar än väntat).
Tekniska museet	Skrivarwebb, berättelser och kommentarer från IT-veteraner.
Vänernumuseet	Upprop, exempelvis Dansminnen.
Västerbottens museum	WiGo, nätbaserad kontakt med kulturhistoriskt intresserade länsbor.

Museerna har skiftande erfarenheter av insamling via nätet, både positiva och negativa. Arbetets museum lyckades exempelvis bra med sin insamling via Lunarstorms hemsida, genom att de nådde ut till sin målgrupp ungdomar. De använder sig gärna av denna metod igen och planerar att under året lägga ut ett permanent upprop på den egna hemsidan.

Gemensamt för flera museer är dock att de fått in färre svar än väntat. Eskilstuna museum hör till dem som prövat att använda nätet för upprop, men inte fått in så mycket material och därför tycker att det fungerar bättre med traditionella medier som radio, lokal-tv och tidningar. Dessa brukar nå ut till en bredare publik. En slutsats museet dragit av sina erfarenheter är att det är viktigt att – redan på hemsidan – klargöra vad det innebär att lämna en berättelse på nätet, t.ex. genom att informanten måste fylla i en ruta med godkännande av materialets användning innan berättelsen kan skickas iväg.

Synpunkter och erfarenheter från museer som på något sätt utnyttjat nätet för insamling:

Fördelar	Nackdelar
Bra spridning – når fler Snabbt få uppgifter Få ny information som allmänheten har Spontana reaktioner på händelser Väcka intresse Skapar medvetenhet om vårt arbete Informera om pågående projekt Ett slags marknadsföring Billigt/ekonomiskt	Kortfattade svar Ofokuserat Opersonligt/anonymt/mindre personlig kontakt Bristande källvärde Vaga, ofullständiga personuppgifter Svårt att veta hur materialet kan användas Sämlre kontroll Litet gensvar/få svar Alla har inte dator Svårt att hitta på museets hemsida Information försvinner i mängden av annat Kräver uppföljning med traditionella metoder, exempelvis telefonsamtal

Digitalt material/digitala objekt

De flesta museer tycks i varierande grad samla digitalt material som bilder, bloggar och uppsatser, men ofta bara i form av utskrifter från hemsidor/webbplatser. Uppsatser sparas av många även digitalt i form av pdf-filer. Metadata hämtas direkt från källan i den mån det går att hitta. Några har inte förstått frågan. Femton museer har svarat att de inte samlar digitalt material.

Ett par museer har som svar på denna fråga även tagit upp bevarandet av eget material, exempelvis intervjuer och bilder som spelats in digitalt. Arbetets museum bevarar transkriptioner och ljudinspelningar på skivor. Tekniska museet dokumenterar digitalt och bevarar sedan materialet på museets nätverksservrar. Medicinhistoriska museet sparar all dokumentation både i pappersform och i datorn.

Sociala medier

Museernas användning av sociala medier för insamling, som bloggar och communities, tycks av enkätsvaren att döma ännu vara relativt begränsad. Tolv museer uppger att de använder eller har använt sociala medier för insamling, för att skapa kontakter och inte minst viktigt för att sprida kunskap om projekt, i vissa fall främst för PR och marknadsföring. Ännu så länge tycks tyngdpunkten ligga på det senare, d.v.s. att informera om museets verksamhet (se även fråga 3 om förmedling och kommunikation). Armémuseum har till exempel gjort YouTube-filmer som de lagt ut på nätet. De följer nyfiket vad som skrivs om dem i alla nya kanaler, som Facebook. Statens museer för världskultur har nyligen börjat använda detta medium och har även planer på att lägga ut delar av sina fotosamlingar på Flickr. Stockholms stadsmuseum har också börjat använda Flickr och Facebook. Ett par museer planerar att använda sig av communities för insamling exempelvis, Varbergs museum med myblock.se. Några museer har egna bloggar. En viss skepsis mot att använda Facebook uttrycks dock av någon som tycker att det inte är ett lämpligt medium i museers samlingsarbete.

Kontaktas informanter via nätet?

Det förekommer att informanter kontaktas via nätet eller att de uppmanas att ta kontakt med projektledaren i ett visst projekt. De sociala medierna öppnar helt nya kontaktvägar till olika grupper som man vill dokumentera. Risken är att personen utger sig för att vara något han/hon inte är.

Målgrupper

Målgrupperna varierar beroende på projektets art. I de fall då museerna vänder sig till ungdomar tycks sociala medier vara särskilt lockande för studium och insamling, eftersom de redan används dagligen av en stor grupp inom denna kategori.

Fråga 2 TEKNIK

Frågorna gäller inspelning och transkribering – ljud och rörlig bild.

Vilken utrustning använder ni (märke, modell); vilken programvara för transkribering?

Positiva och negativa erfarenheter av utrustning och program

Utrustning

Drygt hälften av museerna som svarat på enkäten använder någon form av digital inspelningsutrustning, som diktafoner, MP3-spelare eller mera avancerade apparater för inspelning av ljud. Det finns idag en stor mängd märken och modeller på marknaden att välja emellan, vilket avspeglas i museernas svar på enkäten. Enligt uppgift är de vanligaste Zoom H4 eller H2 Handy Recorder (8 museer) och Olympus digital voice recorder (5 museer) av olika modeller. Andra exempel är Sony ICD som används av ett par museer, FOSTEX field recorder, DAT-bandspelare och Diasonic DDR-5000 Voice Bank. Olika typer av MP3-spelare används av en del museer i vissa sammanhang, eftersom de är lätta att bära med sig. Några har inte närmare angett vilket märke eller modell deras diktafoner har. För rörliga bilder används videokameror av märkena Canon eller Sony (exempelvis Canon XM2, eller XHA1, Sony Handycam DCR-HC42E, Sony DXC-930-P) och digitalvideokameror som Canon HV30 HDV, Sony Digital Camcorder DSR-PD100 och DAT-6/kamera.

Transkriberingsprogram som Express Dictate, scribe.exe och Express Scribe har laddats ned gratis på nätet av några och har enligt uppgift fungerat bra. Stockholms länsmuseum har använt transkriberingsprogrammet Transana till sina inspelningar. Det framgår av svaren att flera museer gått över till digital utrustning helt nyligen och ännu inte hunnit samla så mycket erfarenheter av detta. Minidiskspelare, kassettbandspelare och äldre transkriberingsbandspelare av olika märken och modeller används fortfarande av ett tiotal museer. Arbetet med transkribering av ljudfiler eller redigering av videofilmer läggs av en del museer ut externt, särskilt om det rör sig om ett stort material, eftersom det är ett tidskrävande arbete. Elva museer har inte besvarat frågan eller skriver att de av resursbrist eller andra anledningar inte arbetar med dokumentation.

Positiva och negativa erfarenheter

De flesta museer som använder digital inspelningsutrustning är nöjda med den. Särskilt framhålls den höga ljudkvaliteten jämfört med tidigare teknik och att det går att lägga över ljudfilerna direkt i datorn, vilket underlättar transkriberingen och gör att det går snabbare att skriva ut intervjuerna. Olympus digital voice recorder är enligt användarna lätt och smidig att använda och har dessutom ett tillhörande transkriberingsprogram. De som använt sig av MP3-spelare har skiftande erfarenheter av det, både positiva och negativa. De två museer som använt MP3-spelaren iRiver iFP-799 tycker att ljudkvaliteten är bra och att den är lätt att ta med och arbeta med.

Vissa av apparaterna är mer avancerade än andra. Vad man väljer beror i första hand på syftet med inspelningen och vilka resurser man har till förfogande. När det gäller mer avancerade apparater som Zoom H4 Handy Recorder och FOSTEX field recorder har de fått positiva omdömen av Tekniska museet respektive Sjöfartsmuseet Akvariet för hög ljudkvalitet, men en nackdel är att de kräver större vana och inte är lika smidiga och lätta att ta med sig som de mindre diktafonerna. En annan nackdel med kvalificerade inspelningsapparater är att bakgrundsljud kan upplevas som störande, eftersom allt

hörs lika tydligt. Intervjuaren måste tänka på att hålla sig så tyst som möjligt. En del användare har ännu inte hittat bra transkriberingsprogram och önskar få tips om detta.

Svaren visar sammanfattningsvis att vid tillfällen då man rör sig mycket ute bland folk är det viktigt att apparaten är lätt att använda och bära med sig. Om den används som arbetsredskap för att senare skrivas ut, kanske man väljer en liten och prisvärd modell, medan det krävs högre ljudkvalitet om inspelningen ska användas i utställningar eller för radioprogram. Om man vill bevara ljudfilerna på längre sikt bör man också tänka på att använda utrustning och program som är anpassade för detta.

Fråga 3. FÖRMEDLING OCH KOMMUNIKATION

Lägger ni ut material på Internet från/om insamling och dokumentation? I vilken form? Var?

Positiva och negativa erfarenheter

Kommunicerar ni er dokumentation och insamling i sociala medier? Vilka? Hur?

Positiva och negativa erfarenheter

Vilka rutiner och resurser har ni för att följa upp inkommande synpunkter, information, frågor etc. på publicerat material?

Material om insamling på nätet – positiva och negativa erfarenheter

26 museer har svarat att de lägger ut någon form av information om insamling, oftast på den egna hemsidan, men ibland även på andra webbplatser, särskilt om projektet har flera samarbetspartners. Det är fråga om bearbetat material, allt från rapporter som går att ladda ned som pdf-filer till pressmeddelanden, upprop och nyheter om pågående projekt. Berättelser, fotografier och filmer från undersökningar förekommer också, liksom föremålsdatabaser. Medgivande från informanter är naturligtvis en förutsättning om material från en viss undersökning läggs ut direkt, vilket kan vara ett tidskrävande arbete att administrera. I några fall har berättelserna anonymiserats och försetts med fiktiva namn.

De flesta som publicerat information om insamling och dokumentation har goda erfarenheter av detta. Man har märkt en positiv reaktion hos publiken genom ökad tillströmning av frågor och synpunkter, fler besökare på hemsidan, inkomna upplysningar och idéer om samverkan, fler svar på upprop och ökat intresse från massmedia och forskare. Några negativa erfarenheter har också rapporterats: ett museum fick få kommentarer från allmänheten och tycker att det är svårt att få antikvarier att komma ihåg att nätet finns. Ett annat museum menar att det är tidskrävande att lägga ut informationen och att det behövs ett utvecklat urvalsarbete och kontroll av upphovsrätt och andra rättigheter till materialet. En försvårande omständighet är också att det saknas godkännande från informanter på äldre material, eftersom ingen förutsåg internet när materialet samlades in.

Det kan tyckas motsägelsefullt att en del museer märkt ett större gensvar hos publiken, medan andra har haft svårt att nå ut. Vad detta beror på framgår inte av svaren, men kan säkert hänga ihop med ämnesval, målgrupper och utformning av sidan.

Relativt många (16) museer har svarat att de *inte* lägger ut material om insamling och dokumentation på internet. Ett museum angav etiska skäl för detta, ett annat att de få dokumentationer de utfört främst används i utställningar men de flesta har inte angivit några skäl.

Förmedling och kommunikation via sociala medier

Hälften av museerna har svarat nej på frågan om de kommunicerar sin insamling och dokumentation i sociala medier, men några av dem är på väg att göra det eller uppger att de hoppas utveckla detta arbete längre fram. Ett fåtal museer har haft bloggar om projekt, exempelvis Armémuseum,

Murberget, Norrbottens museum (se fråga 1) och Sörmlands museum. Tekniska museet har en skivarewebb och Västergötlands museum har använt en community, vilket är bra för att få kontakt inom ett visst ämne som man vill dokumentera. Det positiva med att arbeta med sociala medier är att det är lätt att dela med sig av bilder och texter och det negativa är att det ännu är så få som använder sig av dem. Ett par museer missuppfattade termen "sociala medier" och trodde att den handlade om traditionella medier som press, radio och tv.

Rutiner för inkommande synpunkter

Mindre än hälften av museerna har besvarat frågan om rutiner och resurser för uppföljning av synpunkter på material som publicerats via nätet. Antagligen har man ännu inte så mycket erfarenhet av detta. Av dem som svarat tycker de flesta att det inte är något problem utan hanterar frågor via nätet på samma sätt som "vanliga" förfrågningar. Vanligen är det den berörda handläggaren/projektledaren som besvarar ärendet. Murberget har två webbredaktörer som granskar inkommande frågor och kommentarer, medan andra museer valt att inte lägga särskilda resurser på detta. Mängden synpunkter som kommer in till museerna via nätet är i de flesta fall så liten att det inte krävs några särskilda rutiner eller resurser för att ta hand om dem, enligt de svar vi fått.

Fråga 4. BEVARANDE

Bevarar ni digitalt? Vad (ex foto, text, rörlig bild, ljud, webbmaterial)?

Hur – vilka lagringsmedier?

Positiva och negativa erfarenheter

Finns en policy för digital långtidslagring?

Vilka filformat lagrar ni i (ange för respektive typ av objekt)?

Vad bevaras digitalt?

Så gott som samtliga museer som besvarat enkäten bevarar digitalt, i första hand fotografier, men även rörlig bild, ljud, ritningar och text. Lagringsmedierna skiftar mellan CD och DVD-skivor, externa hårddiskar och servrar.

Objekt	Filformat
Bilder, fotografier, ritningar	JPG, TIF, RAW, photoshopfiler
Digitala negativ	DNG
Rörliga bilder/film	AVI, MPG, MPEG4, DV eller DVCAM
Ljud	WAV, MP3, pdvdmpg
Text	Word.doc, Excel
Färdiga rapporter	PDF
Arkeologiskt material	File Maker Pro

Erfarenheter av digitalt bevarande

Många museer har goda erfarenheter av digital lagring och har inte stött på några problem utan svarar att det fungerar bra. Ökad tillgänglighet, förenklade sökmöjligheter, att den digitala tekniken rymmer stora volymer, är lätthanterlig, tar liten plats och att materialet går att säkra lagringsmässigt genom back up är positiva sidor som framhålls. Att digitala bilder är ett fantastiskt hjälpmedel i arbetet med samlingarna är nog de flesta överens om.

Men det finns också problem, vilket framgår tydligt av enkätsvaren. Detta gäller främst den tekniska sidan. Användningen av många olika program försvårar det digitala bevarandet. Man måste konvertera och kopiera över till nya format och medier. Museerna har få möjligheter att följa upp nyheter på teknikområdet samt upplever viss problematik på grund av avsaknaden av egen teknisk sakkunskap. Kompetent personal krävs för verksamheten. Det kan vara svårt att hitta lämpliga lagringsmedier för en liten organisation samt att veta hur back up ska utföras på bästa sätt. Ett museum framhåller behovet av en central lagringsplats då bild, film etc kräver stort digitalt lagringsutrymme. Inte så sällan är det svårt att få överblick över vad det digitalt bevarade materialet innehåller mer i detalj.

En annan negativ sida är osäkerheten om beständigheten i det digitala materialet och om framtida bevarande. Bildupplösning och dålig kvalitet på äldre digitalt material är också ett problem. Ingen vet säkert om tekniken håller, eftersom den tekniska utvecklingen är så snabb och filformaten ändras. Avsaknaden av konsekventa rutiner och strukturer för hur materialet ska lagras är också något som framhålls som negativt.

Behov av regler

De flesta museer har ännu ingen policy för digital långtidslagring, men uppger att frågorna för närvarande är under utredning. Myndigheten Livrustkammaren och Skoklosters slott med stiftelsen Hallwylska museet har dock utarbetat rutiner för arkivering av digitala bilder, med kriterier för filformat, namngivning och lagring. Andra museer som har regler för hantering av digitala bilder eller filformat är: Stockholms länsmuseum, Stockholms stadsmuseum, Tekniska museet, Västmanlands museum och Upplandsmuseet. Rekommendationer och gemensamma regler inom detta område efterfrågas av flera museer.

Fråga 5. DIGITALISERADE SAMLINGAR OCH DATABASER

”Digitaliserade” kan tolkas på olika sätt: t ex register, scannat material, fotografier. Vad lägger ni in i termen digitaliserat?

Vilka samlingar har ni digitaliserat? Vad och hur mycket är allmänt tillgängligt på nätet?

På vilka sätt – t ex register- eller dokumentnivå?

Vilka databaser har museet? Vad är allmänt tillgängligt på nätet?

Olika tolkningar

Det finns vissa skillnader i vad museerna lägger in i termen digitaliserat. Av svaren framgår två huvudlinjer: hälften av museerna har en vidare definition som innebär att de ser i princip all information som lagras i datorn som digitaliserad – det gäller inte enbart skannade foton och handlingar, utan även register och databaser. Den andra gruppen, som utgör drygt en fjärdedel av svaren, har en snävare definition och lägger enbart in digitala avbildningar d.v.s. skannade analoga bilder, handlingar och liknande samt digitala original i form av fotografier, inspelningar och film i begreppet. Även inom museerna finns det variationer i synen på vad som betraktas som digitaliserat. En handfull institutioner har avstått ifrån att besvara frågan.

Digitaliserade samlingar

De flesta museer har på ett eller annat sätt påbörjat digitalisering av samlingarna och en del har kommit så långt i arbetet att föremåls- och bildsamlingar nu är åtminstone delvis tillgängliga på nätet. Av svaren att döma har man kommit längst med föremål och fotografier (i vissa fall 100.000-tals), men några har även digitaliserat kartor, ritningar, arkivhandlingar, folkminnen, rapporter, ljud och musikarkivalier.

Museernas databaser

25 museer har databaser som är helt eller delvis tillgängliga för allmänheten via nätet, eller kommer att snart att få det. Föremål, fotografier, arkivalier och bibliotek registreras i en mängd olika databaser och program. Den vanligaste är *SOFIE*, som används av elva av de museer som besvarat enkäten, för i första hand föremål och bilder men i vissa fall även för arkiv.

Carlotta och *Primus* är andra viktiga databaser som enligt enkätsvaren används av ungefär lika många museer vardera. Armémuseum, Flygvapenmuseum, Nordiska museet, Upplandsmuseet och snart även Sundsvalls museum och Arkitekturmuseet använder *Primus*, där det går att registrera både föremål, bilder och ljud. De museer i södra Sverige (Kulturen, Helsingborgs museer, Malmö museer, Statens museer för världskultur, Vänermuseet) som arbetar med *Carlotta* uppgav i somras att föremålssamlingarna snart kommer att bli tillgängliga på nätet för allmänheten.

Visual Arkiv används av sju museer för arkivmaterial, men enligt ett av svaren är det en nackdel att bilder inte kan kopplas till den. *FileMaker* används eller har använts av sex museer för föremålssamlingar, diarium, dokument mm. Myndigheten för Livrustkammaren, Hallwylska museet och Skoklosters slott kommer snart att migrera sina föremålssamlingar från *FileMaker* till det gemensamma verktyget *MuseumPlus*. Sju museer har svarat att de registrerar sina litteratursamlingar i *Micromarc/Libris*. Statens maritima museer använder databasen *Marketstore* för ritningar, föremål och fotografier. När de registrerar globalt finns det sökbart på nätet.

Fråga 6. ETIK OCH JURIDIK

Har ni på museet diskuterat etiska förhållningssätt beträffande insamling och/eller publicering på nätet? Vad har ni kommit fram till?

Vilka lagar relaterar ni till?

Vilka konsekvenser har det fått för insamling, dokumentation och publicering?

Har ni formulerat (skrivna) riktlinjer? (Bifoga gärna om ni har skrivna riktlinjer!)

Har ni blanketter för tillståndsgivning? Vad omfattar de i så fall? (Bifoga gärna!) Hur fungerar det?

Licenserar ni ert material till exempel med Creative Commons-licenser?

Krävs inloggning för att söka i ert digitaliserade material?

Kan man ladda ner digitaliserat material för användning i t.ex. skoluppsatser och undervisning?

De flesta av svaren tyder på att museerna tar de etiska frågorna på stort allvar och att olika förhållningssätt beträffande insamling och publicering på nätet diskuteras. 27 museer framhåller att de är medvetna om och följer de lagar och förordningar som finns på området, som personuppgiftslagen (PUL), upphovsrättslagen, Bildkonsts upphovsrätt i Sverige (BUS), sekretessregler, etiska riktlinjer från ICOM och Svenska fotografers förbund samt ”Policy och rekommendationer för webbpublicering av fotografier” från museikoordinatorns utredning.

Malmö museer, som nyligen diskuterat dessa frågor, svarade att det finns en medvetenhet om att det är lika viktigt med samtycke och att tydligt ange syfte och konsekvenser för en publicering på nätet, som det hittills varit med samtycke från uppgiftslämnaren för insamlat material som används i utställningar, publikationer och arkivering. Vikten av att få informanternas godkännande framgår av flera enkätsvar.

Bohusläns museum skriver att ”Vid insamlingar tas alltid speciell hänsyn till hur materialet kan offentliggöras och vilket intresse det finns för att offentliggöra vissa material – men efterfrågan på ett

offentliggörande av ett material kan inte alltid överblickas vid insamlingstillfället. Omvärldskartering och projektresearch ur den aspekten har därför fått större betydelse vid nyare insamlingar/dokumentationer. ”

Konsekvenser

Konsekvensen av lagstiftningen är att man måste iaktta stor försiktighet vid publicering på nätet, särskilt av bilder och känsligt material knutet till personer. Man kan självfallet inte publicera något som strider mot gällande lagstiftning. Avtal krävs för att visa upphovsskyddat material, som fotografier, film och konst. Detta försvårar möjligheterna att föra ut insamlat material. Några museer skriver att de inte anger namn på personer i anslutning till föremål som visas på nätet.

Eftersom medgivande för användningen av insamlat material krävs är det viktigt att skriva avtal redan i samband med insamlingen. Som Bohusläns museum påpekar, har informanterna oftast ingen kunskap om vilka lagar som gäller och hur museet ser på etiska förhållningssätt i ett insamlat muntligt material eller arkivmaterial. En informationsbroschyr som klargör detta och som är tillgängligt för allmänheten i tryckt eller digital form skulle vara önskvärd. Ett förslag från Bohusläns museum är därför att några museer gemensamt utarbetar en sådan.

Vid Östergötlands museum har man fört diskussioner kring möjligheterna att publicera material med hänvisning till lagstiftningens skrivningar om ”harmlösa sammanhang”, ”stort allmänintresse” o.s.v. Ett fåtal museer har svarat att de inte diskuterat etiska frågor kring insamling eller inte besvarat frågan alls.

De flesta museer har inte skrivna riktlinjer utan hänvisar till lagstiftningen.

Tillståndsgivning för insamlat material

Femton museer har svarat att de har någon form av blanketter för tillståndsgivning. Det gäller exempelvis medgivande till användning av fotografiskt material för publicering, avtalsformulär för samtycke till att medverka i projekt och till att materialet bevaras i arkivet tillgängligt för forskning samt gåvobrev som innehåller tillståndsgivning för publicering på nätet i samband med donationer. Några museer använder sig inte av färdiga blanketter, utan upprättar i stället vid behov särskilda avtal som reglerar användningen av det insamlade materialet. SFS avtal som finns att hämta på nätet används i vissa fall. Mer än hälften av museerna har inte svarat eller svarar nekande på frågan.

Museer som sänt bilagor (blanketter för medgivande etc)

Malmö museer	Samtycke
Norrbottnens museum	Medgivandeavtal för intervjumaterial Donationskvitton
Myndigheten för Livrustkammaren, Hallwylska museet och Skoklosters slott	Arbetsrutiner vid beställning av fotografering och digitalisering (+ flera bilagor) Samtycke att använda foto av avbildad person
Stockholms läns museum	Samtycke från avbildad person
Upplandsmuseet	Primus och digitala original – nya arbetsrutiner vid Upplandsmuseet
Östergötlands läns museum	Avtal – film för digitalisering Avtal – överlåtelse av foto

Nordiska museet	Berätta för oss (skrivarupprop på hemsidan) Samtycke till behandling av personuppgifter avseende fotografier och andra bilder
Eskilstuna stadsmuseum	Avtal avseende överlåtelse av fotografiska bilder ”Läs det här innan du skickar in eget material” (Förslag)

Licenser och inloggning

Det blir allt vanligare att upphovsmän licensierar sitt material så att det kan användas på nätet i vissa icke kommersiella sammanhang. Endast två museer, Sjöfartsmuseet Akvariet och Stockholms Spårvägmuseum, har svarat att de håller på att ta fram Creative Commons-licenser och två andra museer diskuterar detta. På Skellefteå Museum förs diskussioner med den lokala WIKI-gruppen om ”fria” lågupplösta bilder. De skriver att detta är ”en mycket svår och angelägen fråga för museerna. Övriga 39 museer har svarat nekande eller inte alls på frågan om licenser.

Oftast krävs det inte inloggning för att söka i museernas digitaliserade material som är öppet för allmänheten. Interna sidor är undantagna. Rapporter och undervisningsmaterial finns för nedladdning vid ett flertal museer.

Fråga 7-11. FÖREBILDER, EGNA ERFARENHETER, TIPS

7. Har ni några förebilder när det gäller digital insamling och kommunikation – vilka?

8. Har ni egna erfarenheter att dela med er av – vilka?

9. Samdoks höstmöte

Särskilda önskemål om programpunkter/frågor att ta upp på höstmötet?

10. Webbtips

Vi tar gärna emot tips på intressanta exempel som handlar om något av ovanstående, i Sverige eller andra länder. Skriv det här, med webbadresser, så förmedlas det till alla!

11. Ytterligare synpunkter

Dessa frågor gav förhållandevis få svar. För fråga 10 om webbtips hänvisas till separat Länkkatalog, där museernas webbtips inkluderats:

<http://www.nordiskamuseet.se/Publication.asp?publicationid=4162&topmenu=143>.

Förebilder

Ett par museer angav Jämtli som förebild beträffande fotografier på webben. Andra förebilder som nämnts är SHM-RAÄ, Riksarkivet, KB, Lantmäteriet, Kulturarv Östergötland, Kulturarv Västernorrland, Kalmar läns arkeologblogg samt för arbete med intervjuer Charles Babbage Institute i Minneapolis, både avseende medgivandeblanketter och rutiner för efterbearbetning och förmedling. För förmedling av intervjuer anges även www.stealthisfilm.com (<http://footage.stealthisfilm.com/browse>). Ett museum skriver att de saknar förebilder och tillgång till goda exempel.

Egna erfarenheter att dela med sig av

Arbetets museum lyckades, som tidigare nämnts, bra med sin insamling genom att de *nådde sin målgrupp* via Lunarstorm, ungdomarnas eget forum på nätet. Armémuseum sammanfattar sina erfarenheter med ett ord – *överblick*. ”Först när hela samlingen finns i sökbar form med foto kan man sortera och systematisera föremålen. Sedan kan man mycket enklare fylla på med avancerade uppgifter /.../ När vi har överblick kan fördjupningen komma i steg två för personer inom och utanför den egna institutionen.”

”Vår värdefullaste erfarenhet gäller *samsökfunktionen* med integrerad karta”, skriver Murberget. Metoden utvecklas kontinuerligt i samverkan med flera museer. De tycker också att de lyckats bra med att presentera *föremål i 3D*. Skoklosters slott har svarat att det har varit bra att ta frågor om *bildhantering* på allvar och göra ett myndighetsövergripande projekt om det och menar att det har resulterat i ett bättre strukturerat förhållningssätt och arbete med bildsamlingarna. Sörmlands museum har ofta diskussioner om de frågor som berörs i enkäten och arbetar med att tillgängliggöra mer material via nätet.

Västergötlands museum framhåller att varje museum som publicerar material på webben skall vara medvetet om att detta skapar behov av ytterligare resurser i form av *personal som kan möta det intresse* som uppstår. I Östergötland har intresserade kulturinstitutioner haft ett tätt *samarbete* i frågor kring samordning, metodval, programvaror etc. ”Varefter sakers läge satt sig, fungerar vi främst som support mot mindre samlare, hembygdsföreningar etc.” Västerbottens museum tror mycket på *WiGo* som just ligger i startgroparna och som presenterades närmare vid Samdoks höstmöte. Det bygger bl a på det material som samlats in för InformationsÖarna.

Samdoks höstmöte

De flesta önskemål om frågor att diskutera vid höstmötet gäller digitalt långtidsbevarande, särskilt ljud och bild men även film. Rekommendationer om arkivdugliga filformat, om upphovsrätt för bilder och hur det förändras med webbpublicering samt riktlinjer för vad som gäller juridiskt och etiskt för publicering av intervjuer efterfrågas också. Ett museum tror att Creative commons-licensiering är något som många vill diskutera och ett annat önskar en rapport från KMM-programarbetet och föreslår att Centrum för långsiktigt bevarande i Boden gör en presentation av sitt arbete. Flera av ovanstående ämnen berördes vid inläggen i höstmötet 19-20 november.

SAMMANFATTNING

Svaren visar att museerna har kommit olika långt när det gäller användningen av nätet och att de som försökt att samla in eller sprida information via detta medium har blandade erfarenheter – både positiva och negativa. Det finns även skillnader mellan museerna vad gäller insamlingsmetod, inspelningsteknik och registrering och användning av databaser. Några museer har svarat att de inte har tillräckliga resurser för att ägna sig åt insamling i någon större utsträckning.

Trots skillnaderna är de flesta överens om att den digitala tekniken öppnar nya möjligheter i insamlingsarbetet. Det finns hos många museer en nyfikenhet på hur den egna hemsidan skulle kunna utvecklas som verktyg för insamling och några har även börjat söka kontakter via sociala medier, även om det senare ses med viss skepsis av en del. Samtidigt finns det en medvetenhet om svårigheterna med att publicera och samla in via nätet. Diskussioner förs hos många museer om hanteringen av känsligt material.

Önskemål om gemensamma riktlinjer och rekommendationer om hanteringen av inspelade intervjuer och ljud, bevarande av filformat och digitaliseringsteknik för bilder har framförts av en del museer. Även om de flesta museer är medvetna om lagar kring upphovsrätt och personuppgifter avspeglar svaren en viss osäkerhet när det gäller de etiska reglerna för publicering och insamling av intervjumaterial och hur man på ett tydligt sätt informerar sina kontaktpersoner om detta.

MUSEER/INSTITUTIONER SOM BESVARAT ENKÄTEN

Åjtte, anna.westman@ajtte.com; kajsa.kuoljok@ajtte.com
Arbetets museum, sofia.seifarth@arbetetsmuseum.se
Arkitekturmuseet, susanna.janfalk@arkitekturmuseet.se
Armémuseum, eva-sofi.ernstell@armemuseum.se
Blekinge museum, karin.nilsson@karlskrona.se
Bohusläns museum, hans.kindgren@vgregion.se
Eskilstuna stadsmuseum, carin.andersson@eskilstuna.se
Flygvapenmuseum, annika.hallinder@flygvapenmuseum.se
Göteborgs universitet, Inst för kulturvård, charlotta.hanner.nordstrand@conservation.gu.se
Hallwylska museet, ingalill.jansson@lsh.se
Helsingborgs museer, Birgitta.Witting@helsingborg.se
Jamtli, anna.hansen@jamtli.com
Jönköpings läns museum, eva.londos@jkpglm.se; liselotte.munther@jkpglm.se
Kulturen i Lund, niklas.ingmarsson@kulturen.com
Livrustkammaren, ann.gronhammar@lsh.se
Länsmuseet Varberg, linda.lundberg@lansmuseet.varberg.se
Malmö museer, inger.pedersen@malmo.se
Medicinhistoriska museet i Uppsala, Eva Ahlsten, info@mhm.uu.se
Murberget Länsmuseet Västernorrland, Lars Göran Spång lgs@murberget.se
museet.då.nu. ragnvi.k.andersson@vgregion.se
Nordiska museet, karin.dern@nordiskamuseet.se
Norrbottnens museum, eva.gradin@nll.se
Norrköpings stadsmuseum, Anette.kindahl@norrkoping.se
Polismuseet, helena.westin@rps.police.se
Rydals museum, christina.shearer@mark.se
Sjöfartsmuseet Akvariet, britta.soderqvist@kultur.goteborg.se; anna-lena.nilsson@kultur.goteborg.se
Skellefteå Museum, kristina.friberg@skellefteamuseum.se
Skoklosters slott, annkristin.carlstrom@lsh.se
Statens maritima museer, eva.hult@maritima.se
Statens museer för världskultur, magnus.johansson@smvk.se
Stockholms länsmuseum, elisabeth.boogh@lansmuseum.a.se; lennart.rosander@lansmuseum.a.se
Stockholms Spårvägmuseum, christoffer.sandahl@sl.se; carlaxel.petersson@sl.se
Stockholms stadsmuseum, anna.ulfstrand@stadsmuseum.stockholm.se
Sundsvalls museum, sven.nordstrom@sundsvall.se
Sörmlands museum, gudrun.anselm@dll.se
Tekniska museet, peter.durietz@tekniskamuseet.se
Upplandsmuseet, cecilia.bygdell@upplandsmuseet.se
Vänernmuseet, pernilla.schedin@lidkoping.se
Värmlands museum, susanne.olsson@varmlandsmuseum.se
Västerbottens museum, asa.stenstrom@vbm.se; lars.holstein@vbm.se; hillevi.wadensten@vbm.se
Västergötlands museum, ankie.wahss@vgregion.se
Västmanlands läns museum, carl-magnus.gagge@ltv.se; ivan.klaesson@ltv.se
Östergötlands länsmuseum, leif.wallentinsson@ostergotlandslansmuseum.se

Stort tack till alla medverkande museer!